

patia, però sense renunciar mai a l'objectivitat.

«Teologia escolàstica» podria ésser ben bé un llibre (p. 377-739). Aquesta darrera part del volum resumeix en onze capítols el naixement, el triomf i la davallada de tot un mètode de pensar la fe. Té en compta, les escoles, les influències «no cristianes», el paper extraordinari de franciscans i dominics, així com també el paper tan primordial en aquest període de la Universitat de París. El capítol novè, «La teologia als Països Catalans (segles XIII i XIV)» (pp. 625-689), és un molt bon resum de tot allò que hom ha investigat sobre la teologia en aquest període en àrea catalana. La cabdal mística renano-flamenca és ben explicada en el capítol deu, mentre que el «Reformisme en el declinar de l'Edat Mitjana», que clou el volum (pp. 719-739), és més aviat esquemàtic i llunyà. La simpatia de l'autor per la teologia franciscana pel que fa a les opcions últimes de la vida cristiana fa que el capítol que li és dedicat —el cinquè— sigui un dels millors, juntament amb el que dedica, també amb afecte, a sant Albert i a sant Tomàs d'Aquino. Chenu, Congar, Lottin i tants d'altres entre els quals cal mencionar Gilson, l'han ajudat en aquest període a fer un petit «tour de force». Hom comprèn que alguns lul·listes trobin mancances i fins i tot desorientació en el tractament de R. Llull. Pot ésser. Però allò que hom no pot negar és que en aquest cas com en altres de més discutibles —penso ara per exemple en Escot Eriúgena i en Occam—, Vilanova té una bona i àmplia bibliografia que ha fet servir amb una honestetat no freqüent i que la interpretació que proposa té sempre —repetixo, sempre— una bona base textual. Com ell diu en un excés de modèstia, la seva feina en aquest llibre és més aviat la del professor que, ben preparat, explica els camins ja fressats que no pas el de l'investigador que sortosament inicia una nova etapa.

En conjunt, doncs, aquest llibre és una molt bona eina de treball per a qualsevol que vulgui iniciar-se en la història del pensament occidental cris-

tià, tant pel text com per l'abundosa bibliografia gairebé sempre actualitzada i plena de referència a altres estris de treball. Les trenta-quatre planes de l'índex de noms d'autors citats al final del volum són una bona prova de l'ingent treball que aquest llibre representa.

Entrar ara en feina de teòric de teologia o filosofia de la història per tal de discutir perioditzacions, o en quefer de filòsof per tal de suscitar altra vegada el tema de la «filosofia cristiana» no és possible. Però ben segur que més d'un filòsof estarà d'acord, en acabar-ne la lectura, que de sant Agustí a Descartes hi ha tot un gruix de raó que no és ben reflectida pels escampats i descontextualitzats fragments que en el millor dels casos passen a les històries habituals de la filosofia antiga i medieval. I que no es poden fer generalitzacions i categoritzacions fàcils sobre aquest —com sobre cap— període. Per ambdós motius, entre altres, aquest llibre, pensat inicialment per a teòlegs, pot ésser molt útil als filòsofs que no vulguin patir sovint de l'audàcia que és fruit del desconeixement.

J. M. Via

S. TRIAS i MERCANT, *Història del pensament a Mallorca. Dels orígens al segle XIX*, Col·lecció «Els treballs i els dies» núm. 28, Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1985, 422 pàgs., 24 × 18 cms.

Ens trobem davant una obra de síntesi de tot el pensament desenvolupat a Mallorca des dels temps paleocristians fins a la darrerria del segle XIX. No crec que la intenció de Trias sigui la de cenyir-se al camp de la pura divulgació, ja que ens parla «d'un assaig per a descobrir un camp inèdit de la nostra cultura» (p. 9). Trias estableix també unes consideracions metodològiques de les quals volem destacar només les dues primeres. Diuen així: «En aquest llibre entenc per pensament un conjunt d'idees amb una determinada dosi d'abstracció, sigui com sigui la seva expressió

literària. 2. Considerar com a pensament a Mallorca la reflexió abstracta dels nadius i dels immigrants arrelats a l'illa» (p. 13). La primera definició de Trias ja deixa entrellucar que la seva obra no serà únicament una història de la filosofia pròpiament dita, sinó que inclourà diverses manifestacions culturals tals com la mística, la història, l'erudició, entre altres. Nosaltres diríem que l'obra ha estat escrita amb el criteri ample, adoptat ja fa dies, per Bonilla y Sanmartín, i seguit actualment per J. L. Abellán en la seva *Història crítica del pensamiento español* en curs de publicació. Pel que fa a la segona opció metodològica de Trias, ja anirem veient fins a quin punt hi és fidel. Els continguts es troben agrupats en sis seccions, força ben equilibrades en extensió.

La primera, titulada *La Mallorca de les tres religions*, abraça dels orígens fins al segle XIII i se subdivideix en dues parts ben diferenciades. La primera tracta d'una manera general l'islamisme, el judaisme i el cristianisme. La segona és dedicada totalment a Llull. Deixem per als especialistes, alguns dels quals viuen a l'illa, la valoració de la primera part. Atesa l'especialització de Trias en la història del lul·lisme, no ens pot estranyar que la segona part sigui clara, intel·ligible i suggeridora. La distinció entre el Llull ideològic i el Llull històric, la seva biografia distribuïda en quatre opcions existencials, i el panorama d'interpretacions historiogràfiques pel que fa a determinar el principi fonamental de la filosofia lul·liana són extrems exposats per Trias amb precisió i aptes per a orientar el lector profà. La seva adhesió al punt de vista de Sala Molins, el qual veu en la filosofia lul·liana una filosofia de l'acció, és ben definidora. Tanmateix, Trias va més enllà a l'hora de cercar nous centres d'interès per als estudis lul·lians. Autoincloent-se dins la línia que en subratlla els aspectes lingüístics, «Moll, Rubió, Trias Mercant» (p. 48), es decanta tot seguit cap a la filosofia del llenguatge (p. 51ss.). Repeteix i subratlla que la doctrina dels «correlatius» lul·lians representa una veritable reestructuració lingüística del pensament, tal

com ja ho havia fet en el seu llibre *El pensamiento y la palabra*. I en l'apartat *Vers un llenguatge formalitzat* (p. 55) ens presenta —diu Trias— «les actituds encontrades de considerar l'Art com un sistema simbòlic ben construït» tot fent referència a Jordi Gayà d'una banda i a Josep M. Vidal de l'altra. Desconeixem la minúcia de la discrepància manifestada per Trias (p. 56-57). Tanmateix, les limitacions que té l'Art lul·liana encara amb la moderna lògica matemàtica, creiem que són fàcils de constatar per a qualsevol coneixedor d'ambdós temes.

El títol de la segona secció, *El poliformisme del segle XIV*, obeeix segurament a la necessitat d'haver d'integrar pensaments tan divergents com poden ésser el tomisme, Anselm Turmeda i els corrents heterodoxos mallorquins. Una consideració socio-política, basada en la historiografia local, ens presenta la Mallorca del segle XIV sotmesa a una doble oposició: externa, pel que fa a la seva incorporació a Catalunya, i interna, pel que fa a les lluites entre la ciutat i la pagesia (pp. 64-66). No sabem fins a quin punt Trias creu que aquests esquemes incideixen sobre les doctrines filosòfiques. Tanmateix parla en primer lloc de la situació precària del lul·lisme, de les lluites entre curialistes i legistes, i del tomisme a la Corona d'Aragó. Ens ha causat una certa sorpresa de veure dins els vessants escolàstics la figura i obra filosòfica de Guiu de Terrena o Guiu de Perpinyà, tal com també hom l'anomena. Va néixer en aquesta ciutat, no a l'illa. I els deu anys que hi residí com a bisbe, no hi desenvolupà cap activitat de tipus filosòfic. El mateix Trias reconeix que «la labor de Terrena bisbe de Mallorca és una labor pastoral i dogmàtica» (p. 78). Això no obstant, la filosofia de Guiu de Terrena, balancejant-se entre l'aristotelisme i el nominalisme, era ben temptadora per a Trias, sobretot comptant amb el bon estudi monogràfic del pare Xiber-ta. Els que Trias anomena *Els avant-guardismes reformistes* es troben representats d'una banda per Anselm Turmeda, tan ben estudiat pel mallorquí M. Epalza, i, d'altra banda, pels heterodo-

xos Janoés, Pere Oler i l'Infant Felip de Mallorca, els quals des de fa anys han atret l'atenció de la historiografia catalana.

El títol *La transició a la modernitat* enceta la tercera secció del llibre. Trias hi formula unes conclusions de caire socio-polític extretes dels estudis d'A. Santamaria, i altres, relatives ja a l'humanisme, aprofitant investigacions de G. Llompart (pp. 100-103). Tot seguit exposa el pensament socio-polític que comprèn, segons Trias, els teòrics de la revolta forana, la doctrina del Príncep i l'imperialisme nacionalista. Potser el punt més interessant dels esmentats és el darrer. Entrant en un terreny molt conegut per Abellán, li retreu Trias l'oblit que ha tingut de la influència lul·liana sobre Colom pel que fa al descobriment d'Amèrica (p. 114). Entorn de la controvèrsia Sepúlveda-Las Casas, Trias ens presenta un jurista mallorquí, Pere Malferit, com a seguidor de Sepúlveda i partidari de la licitud i legitimitat de conquesta i ocupació d'Amèrica per part dels reis espanyols (pp. 116-117). L'apartat titulat *El pensament humanista* és més llarg i complex, i Trias hi encabeix humanisme i misticisme; llengua, política i dret; erudició i retòrica (pp. 118-139). Cal observar que és aquest un dels punts on el criteri de Trias sobre l'accepció del mot «pensament» s'eixampla més. Creu que «la mística té arrels filosòfiques i comporta aspectes que pertanyen a la filosofia» (p. 124). Francesc Prats, Nicolau Calders i el pare Jeroni Nadal criden l'atenció de Trias des d'aquest punt de vista. Més interessant ens sembla, des del nostre, la figura i obra de misser Ferran Valentí, per les seves reivindicacions de la llengua catalana. Trias hi veu també vinculacions de la llengua amb la filosofia (pp. 128-129). Tot seguit ens parlarà del canonista Miquel Tomàs de Taixequet, de la *Doctrina moral* que atribueix a Lluís de Pacs, i de la retòrica i moral d'Arnau Descós i d'Antoni Lull. Totalment desafortunada ens sembla l'exposició de l'esmentada *Doctrina moral*. Almenys no ha seguit les idees que en dóna Jaume Riera, al qual tanmateix esmenta

(pp. 134-135). La secció del llibre de Trias conclou més satisfactòriament amb una exposició de l'obra lògica de Nicolau de Pacs i d'Antoni Bellver (pp. 141-144), ambdós influïts per Lull, una notícia sobre l'alquimisme de Joan Seguí, i una descripció de la filosofia de la natura, del jesuïta Maties Borrassà, seguint un manuscrit de la Biblioteca Provincial de Palma.

La quarta secció, *El Barroc*, comprèn tot el segle XVII. Trias adopta la definició i la concepció d'aquesta època com a cultura de contrareforma desenvolupades per Abellán en la seva *Historia crítica del pensamiento español* (vid. vol. III, pp. 45-59). Trias distingeix també un segon barroc, el qual coincideix amb el que Abellán anomena «La primera crisis de la conciencia española. Los "novatores" 1680-1724». Trias matisa, però, les idees d'Abellán atenent als contextos socio-culturals de l'illa enumerats per A. Santamaria. A partir de totes aquestes premisses brollen una sèrie d'apartats dedicats a l'actitud reaccionària de la Universitat mallorquina, al tradicionalisme de les seves escoles històriques i al lul·lisme anti-Eimeric del col·legi de la Sapiència. La breu encara que elogiosa menció del pare Costurer no creiem, però, que sigui suficient per a salvar-lo d'aquest context. Segueix Trias amb la mística quietista de sor Aina Maria del Santíssim Sagrament i de fra Pere Fullana, la ideologia xueta i unes mostres de la «teoria contrareformista de l'Estat» (pp. 162-183). El vessant de renovació científica, que Abellán situa a partir del 1860, Trias el pot fer remuntar pel que fa a Mallorca amb l'astrònom Vicenç Mut i el matemàtic Dídac Desclapers fins a uns quants anys abans. És llàstima que no ho hagi remarcat. Tampoc no veiem que estableixi cap relació amb el moviment científic de València. La secció conclou amb una exposició del pensament filosòfic del pare Marçal «la figura cimera del lul·lisme del segle XVII» (p. 193), que Trias ja havia tractat en un estudi anterior.

La secció dedicada a *El segle XVIII i la Il·lustració*, que comprèn un centenar de pàgines, és potser la més valuosa de

l'obra. Trias, després d'unes consideracions sobre la dialèctica conservadorisme-reformisme, enumera els «conductes» de canvi que foren les Societats Econòmiques, la reforma universitària, la premsa i el teatre (pp. 210-215). Aplega després dins el pensament conservador la filosofia universitària i el lul·lisme universitari i extrauniversitari. Ambdós punts havien ja estat tractats per Trias. Ara aporta valuoses dades sobre les escoles filosòfiques de la Universitat i esquematitza la problemàtica lul·lista del XVIII en tres apartats. L'últim fa referència a la polèmica Feijoo-lul·lisme i tots tres ens proporcionen una visió de conjunt ben orientadora (pp. 225-230). El pensament de canvi i reforma el trobem centrat en l'obra del pare Pasqual amb el títol de *L'hermenèutica filosòfica del pare Pascual* (pp. 244-253). Creiem que fins aquest moment la secció que comentem es mou en un nivell de veritable i original aportació a la historiografia del segle XVIII i constitueix el «clímax» de tot el llibre. De fet és el camp de la tesi doctoral de Trias, *El neolulismo filosòfico y su integración europea según la obra del P. Pasqual*, llegida a Barcelona el 1971. Roman inèdita, però ha estat publicada parcialment en forma d'articles de revista. Tornant a l'obra que recensionem, hem de dir que, després de l'exposició de l'hermenèutica de Pasqual, decau un poc. La personalitat del pare Bartomeu Pou ha estat molt elogiada des de fa temps per historiadors jesuïtes, ja que el consideren, amb raó, el pioner de la història de la filosofia a Espanya. Trias recull aquesta opinió però amb l'afegit de Martínez Gómez, el qual diu que Pou «inaugura la historiografia de la filosofia espanyola» (p. 255). Ara bé, ens permetem de recordar que no fou Pou qui escriví la primera Història de la Filosofia espanyola, sinó Martí d'Eixalà. Tampoc no es pot afirmar sense restriccions que Pou «assimila les doctrines de la filosofia moderna —Descartes, Spinoza, Leibniz...» (p. 259) si atem les dures i agressives censures que Pou llança contra Spinoza, Hobbes, Descartes i Locke. Apareixen en el llibre X de les *Institu-*

tiones historiae philosophicae que Trias deu haver llegit ja que les extracta. Acaba la secció amb un apartat dedicat a política i societat, on Trias intenta de reconstruir les «idees filosòfiques» del bisbe Bernat Nadal, a través d'edictes, pastorals i discursos polítics (pp. 278-283).

El segle XIX. Una altre cop Trias adopta l'esquema dicotòmic. Divideix el pensament del segle XIX en pensament tradicional i pensament laic. Tanmateix, aquesta distribució no és pas ara prou adequada, ja que, atesos els contactes entre ambdós corrents d'idees, l'exposició o bé abunda en reiteracions o bé es troba mancada de context. Una consideració semblant pot ésser feta respecte al desenvolupament del subtítol, *La restauració escolàstica*. Trias distingeix entre neotomisme i neolul·lisme. La personalitat i pensament de Joan Maura i Gelibert envaeix tots dos camps. Trias l'engloba dins el neotomisme al costat del bisbe Miralles i de Miquel Mir. És llàstima que no hagi desenvolupat més el pensament d'aquest últim. La part dedicada al pensament laic comença amb un primer apartat, *Política i societat*, on podem seguir els passos graduals del pensament polític a l'illa, que es desenvolupa des de l'eclecticisme de caire francès fins al pensament obrerista del final del segle, passant pels teòrics del nacionalisme o regionalisme Miquel dels Sants Oliver i Gabriel Alomar. Trias dedica unes quantes pàgines a Alomar (pp. 357-362). No podem pas avaluar-les. Desconeixem el tema. Únicament voldríem indicar que, atenes només les dades bibliogràfiques d'Alomar, ens semblaria més convenient de reservar aquest personatge per al segle XX. Recordem que Trias ens ha promès un segon volum de la seva obra (p. 14). Des d'un punt de vista més filosòfic, Trias ha elaborat l'última part de la secció, titulada *Filosofia i ciències humanes*. Hi trobem mostres de la incidència de Destutt de Tracy a l'illa. Ja les coneixíem, però Trias les explota considerablement (pp. 368-376). L'existència d'una filosofia del llenguatge en la Mallorca del segle XIX, és ben problemàtica. Trias la justifica

recolzant-se en Gamundí i en els «ideòlegs» mallorquins d'una banda, i de l'altra en passatges de Josep Lluís Pons i Gallarza i Joan Alcover. A més a més, Trias transcriu textos de Pons amb un especial interès (pp. 377-378). Aquest queda, però, un poc desvirtuat si tenim en compte la formació intel·lectual del poeta. Deixeble de Martí d'Eixalà i company de claustre de Llorens i Barba a Barcelona abans de traslladar-se a l'Institut de Palma, quelcom li devia haver quedat de la seva formació barcelonina. Els textos transcrits per Trias semblen repetir les mateixes connexions entre filosofia, llengua i literatura que Llorens i Barba manifestà d'una manera solemne en el *Discurso inaugural* d'obertura de curs de l'any 1854. Tanmateix no ens atreviríem pas a presentar ni Llorens ni molt menys Pons i Gallarza com a filòsofs de la llengua. Trias segueix amb l'exposició de l'antropologia mallorquina dins la qual distingeix matisos d'antropologia frenològica, browniana, darwinista, cultural i krausista. Parla també d'etnologisme xueta (pp. 379-406). Dins aquest panorama, hi trobem punts ben interessants i suggeridors. Per exemple, el pensament de Miquel Cabanellas. Per més que fou un seguidor de Th. Brown, l'ovella negra de l'escola escocesa, ofereix precisament per aquest fet un contrast amb la filosofia escocesa ortodoxa que Llorens i Barba professà més tard a Barcelona. Trias l'encerta quan afirma que Josep Monlau no era darwinista. Els manuals de Monlau publicats a Barcelona poc després de la seva estada a l'Institut de Mallorca, ho palesen prou. Trias ens parla tot seguit de l'antropologia cultural de l'Arxiduc Lluís Salvador d'Àustria aprofitant el seu darrer estudi monogràfic. Respecte al krausisme mallorquí, ens permetem de puntalitzar que tant per les dades tardanes de la seva manifestació a l'illa com per la presència que hi trobem de Spencer potser seria més convenient de parlar d'un «neokrausisme», segons expressió encunyada per Diego Núñez. Unes breus consideracions sobre religió i idees estètiques tanquen la secció, i així conclou l'obra.

Després de tant «pro i contra» com hem anat manifestant, s'imposen unes consideracions de tipus general. Trias ha treballat molt. L'obra és rica en dades i en aportacions personals. La sistematització dels materials és clara i ordenada. Fins i tot la presència d'organigrames dóna a l'obra un to pedagògic molt adequat a la seva dimensió divulgadora. Tanmateix, pel que fa a les bibliografies que acompanyen sempre cada secció, s'imposen encara algunes reserves. Tractant com fa Trias vessants literaris, falten en les bibliografies corresponents obres de caràcter general com la *Història de la literatura catalana* de Jordi Rubió, publicada ja fa anys en castellà i recentment en català, o la de Riquer-Comas. Si Trias hagués utilitzat aquestes valuoses eines de treball, com també el *Diccionari de literatura catalana* de Molas-Massot, s'hauria evitat més d'una atzagaiada alhora que hauria pogut estalviar-se molta feina. Hem trobat faltes en la transcripció de noms d'autors i obres. Suposem que són errors tipogràfics. D'altra banda, hi manca una llista de les fonts, manuscrites o impreses, utilitzades directament. Donaria al llibre un caràcter més crític i evitaria els nombrosos parèntesis que n'entorpeixen la lectura. Totes aquestes observacions fan referència més aviat a la forma que no pas al fons de l'obra i obeeixen únicament a imperatius d'objectivitat. Tanmateix resta dempeus la valentia de Trias davant una matèria tan extensa i complexa, el treball minuciós i de primera mà que ha realitzat i l'aportació que ha lliurat al món de la cultura. Felicitem Trias per la seva tasca.

Jaume Roura i Roca

Josep RAMONEDA, *El Sentit Íntim. Crítica del sentit comú*, Edicions 62. Llibres a l'abat, núm. 175. Barcelona 1982, 126 pàgs.

El descrèdit del sentit comú i la recerca d'una nova sensibilitat de caire individualista són símptomes constants